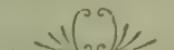

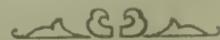

I. Того́бочний

Душо́губи

драма в 5! діях.

Ціна 35 цнт.

НА ПЛАДОМ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГАРІЙ
ім. Тараса Шевченка.

68 East 4th Street,

New York, N. Y.

ТОГОВОЧНИЙ

ДУШОГУБИ

ДРАМА НА 5. ДІЙ.

— 1919. —

Накладом Української Книгарні ім. Т. Шевченка
в Нью Йорку.

Donated by
THE UKRAINIAN BRANCH No. 360
CANADIAN LEGION B. E. S. L.
Toronto, Ontario

— ДІЄВІ ОСОБИ: —

Мотря, удова, років 50.
Василь, син її, 30 років; без лівої руки.
Наталка, жінка його, на 19 році.
Микола, брат її.
Пріська, сестра її.
Клим, Мотрин брат.
Нечипір, салдат в одставці, підстаркуватий.
Панас, Василів наймит, потім Наталчин
чоловік, 24-х років.
Вівдя, стара баба; ворожка.
Маринка, дівчинка років 12.
Олена, дівчина.
Остап, парубок.
Хвершал.

— Парубки і дівчата. —

—
T6454 6/10.5
Між I. і II. дією проходить два тижні; —
між III. і IV. — рік; — між IV і V .два
місяці.

583365
7. 5. 54

ДІЯ I.

Середина хати, по обстанові не біdnій, але не чепурно вбраній.

ЯВА I.

Василь, Клим і Нечипір.

(Сидять біля столу. Нечипір курить люльку).

Нечипір. І под неприятелем, значить, не був, а поранені, контузію получив?

Василь. Та от-же...

Клим. А тобі дивно?

Нечипір. Как же не дивно? Ну, когда чоловік под неприятелем потеряєть руку, альбо ногу, чи там і голову, так єто вже так і повинно буть тому.... потому, єто гордость, слава, значит!

Клим. Добра слава — калікою зостатись!

Нечипір. Што ти понїмаєш? Ти мундьюра не носив, под ружжом не ходив ,неприятеля в глази не видав. Я тобі скажу, брат ти мой, што когда єто под неприятеля подойдьош, да как глянеш: тому руку, тому ногу отхватило, а іншого і на смерть уложило, дак просто завидки возмуть! потому, честь і слава — геройство, значит! а то на какой-небудь чавунці руку потерять, тъфу!

Клим. Одначе ти повернув ся з руками і ногами, як слід мабуть не дуже шукав тієї слави, і певно, тоді, як другі дивились смерті в очі, ти в рівчаку, або за кущем де-небудь лежав. (Съмієть ся з Василем).

Нечипір. (Скочив). Я?! Я за кущем?!

Клим. Ти-ж, ти! Та не дрочись!

Нечипір. Как ти съміеш зобиждать меня? Хм!... я за кущем! Я! Та я скрозвь першим був! в одной руцے ружо, у другой — шабля, в третій... (Василь і Клим регочутъ).

Клим. Де-ж твоя третя рука? На війні забув?..
Хе-хе-хе.

Нечипір. (Подивив ся на руки). Дуря! к'прімеру. Рота було орябіє, дак я как скомандую: „за мной братця! Уррра!!!”...

Клим. Хай тобі заціпить! Не кричи!

Нечипір. Ти не віриш? Спитай у Каленика.

Клим. У того, що вже і кістки погнили! добрий съвідок! Хе-хе-хе...

Нечипір. То-ж то і є! (Ходить по хаті). Перше роспитай, та тоді і забиждай. Хм... за кищем! та-кий я, як раз!

Василь. Годі бо вам!

Клим. Ти, Нечипоре, не сердь ся, це я від того так сказав, що змалку тебе знаю: вкупі-ж, навіть, і зросли, товаришами були, знаю, що ти будучи вже парубком, бояв ся, як стеміє, до ліска наблизитись.

Нечипір. Когда то було! (Сідає біля Василя). Скажи мені друг любезнай, как ёго з тобой оказалія така трафилася? П'яний був?

Василь. Колиб-то! Сів ото я, на нашім вакзалі, у вагона, та попав у той, де одні пани; од'їхали так 'трохи, як ось заходить кондухтор, то і говорить:

„чого ти сюда забрав ся? видиш, тут господа, — ходїм, каже, за мною”. Пішли. Стали переходити у другого вагона, — була невелика надморозь,—далі в третій, тут якось я посковзнусь, тай впав між вагони, рукою під колеса.

Нечипір. Неосторожность, друг любезнай, неосторожность.

Клим. Коли-б, каже, знов де впадеш.....

Нечипір. Я сліхав, що чавунка порядошную контрибуцію заплатила тобі за потерю руки?

Василь. Дві тисячі пятьсот рублів суд примусив дати.

Нечипір. (Підскочив). Дві тисячі пятьсот! Дві тисячі пятьсот! (Швидко ходить по хаті). Капитал! Капитал!

Клим. Капитал, але за нього руки не зробиш, не купиш.

Нечипір. Не говори! Капитал—сила! Да пущай мінє дадуть такі деньги, то я обидві руки їм віддам, голову віддам!

Клим. А чому і нї, коли вона у тебе зайва.

Нечипір. (Зупинив ся проти Клима). Ну, што такоє рука? Я питаю, што такоє рука, скажи ти менї?

Клим. Рука та й годі.

Нечипір. То-ж то і воно: рука і... баста! а то деньги — сила! Да будь у тебя хоч десять руков, а без деньог вони пшик стоють. А вот, когда у тебя деньги, то будь ти без руков, без ногов, без головов, дак ти усьо таки чоловік—почот, тобі і слава. Одно слово: капитал усьо!

Клим. Хотів би бачити я хоч одного з грошима, та без голови. — Цікаво, як воно живе?

Нечипір. Тепер, товраиш любезної, за деньги такую тобі голову зроблять; розумнішу от настоящеї. Конешне, у нас, у Россії, ще не дойшли до єтой хитрой навуки, а поїзджай ти загряницию: у Кишиньов, альбо Бендьору, дак там ізделають за моє почтеніє.

Клим. Як що не брехня, то хитра штука, хе-хе-хе.

Нечипір. (Непотураючи, до Василя). Ну, што такоє рука? га? Нет, ти мені скажі: што такоє рука? — Тьфу! Ти потерял руку, за то получив капитал,— зразу здеяв ся богатиром, капиталистом, хозяїном на усьо село. А хто ти був, когда імів дві руки? — Га?

Василь. Е, дядюшка, краще-б я згоден зостатись таким бідним як перш, згоден стайцем бути, аби вернули мені руку.

Клим. Що й говорити.

Нечипір. Дурак! Обалдуй! Когда у тебя були обидві руки, ти був наймитом, і повік ним зостав ся-б когда-б не такоє щастя!

Клим. Щастя — гірш ніж трястя!

Нечипір. А тепер ти сам наймитов держиш.

Василь. Мусиш держати, бо одною рукою хаяйства не справиш.

Нечипір. Ти только пойми, што когда-б тобі не такоє щастє, дак разві-б Наталка вийшла за тебя, за наймита? га? Вийшла-б? Мовчиш? Значить, моя правда, а потому ти должен Бога благодарить, что такое злучилось.

Клим. Цур тобі! (Встає). Меле, меле! От вже! Навчив ся у москалях язиком плескати! Оце, ма-бути і вся твоя хвабрость.

Нечипір. (Сплюнув). Послушай, Клим! Хоча ти

і товариш менї, а усьо-ж таки хвабости моєї не трож, бо за свою хвабрость я можу постоять! — (Показує кулака).

Клим. Не мели по дурному, не говори чорт-зна чого! Ну, та кат з твоєю хвабростю! Ходім лиш, Василю, покажеш нового плуга, що привіз.

Василь. (Піднімається). Ходімте, дядьку. Там не плуг, а цяцька, єй Богу! Легенъкій, гарненъкій, не орати ним, а видивлятись на нього! От самі побачите.

Нечипір. Де-ж єто твоя жона?

Василь. Певно на городі.

Нечипір. Дивлюсь я і дивуюсь.

Клим. Чому?

Нечипір. Тому, що Василь такої капиталист.. . молодая у нього жона, а той...

Клим. Що?

Нечипір. В хате нікоторого порядку, как послі неприятеля, усього пороскидано... постіль...

Клим. Тобі діло?

Василь. (Соромливо). Ніколи... пора така.... на городі...

Клим. Ідем же, ідем.

Василь. Ідіть. Я зараз. (Іде в кімнату).

Нечипір. Нікоторой дісципліни над жоной видимо нема.

Клим. Ну і язик же у тебе — собачій хвіст! Ходім. (Пішли).

Я В А 2.

Василь, потім Мотря.

Василь. (Виходить з кімнати. Розгляда хату). I справдї гармидер! Що воно подіялось з Наталею?

Не упадлива якась до хазяйства... і молода, а не-
охайна.

Мотря (з середини дверий). Чого-ж ти не йдеш?

Василь. Зараз. Мамо, хоч би ви сказали Наталі,
щоб порядок в хаті давала, а то-ж таки справді, так
нечепурно, не прибрано... чужі люди помічають.

Мотря. Чому-ж сам не скажеш?

Василь. Та я... ще зобидить ся...

Мотря. Чого там вона зобидить ся? діло хазяй-
ське. Ну, та на цей раз я сама попорядкую. (Пора-
єть ся біля ліжка).

Василь. (Не сьміливо). Мамо, я хотів вас запи-
тати...

Мотря. (Пораючись.) Говори.

Василь. Що з нею подіялось?

Мотря. З ким?

Василь. З Наталкою!

Мотря. А що таке?

Василь. Якась чудна вона, мовчазна.... Ось вже
півроку, як ми побралися... ніколи ласкавого сло-
ва... може вона хвора чим?

Мотря. То в нії така вже вдача.

Василь. Дівчиною весела була за всіх, а тепер...

Мотря. Господь її зна. Про мене нічого: пош-
тива, а то вже ваше діло. Ти чоловік її, побалакай
з нею.

Василь. Побалакати, кажете?

Мотря. Еге, побалакай. Та іди вже, бо там Клим
жде тебе. (Пішла в кімнату).

Василь. „Побалакай”. (Замислив ся). Як вже
його і балакати — не знаю. (Ходить по хаті). Ска-
зати-б, нелюб я їй? —не повинно. Баче-ж вона, що ко-
хаю я її, впадаю біля неї, навіть у слід її ступаю. За-

мислив ся). Ні, цього не повинно бути; не понево-
ліж вона йшла за мене?... Чи не від того сумує,
що у Миколи хата згоріла? (З усьмішкою). Звісно,
—брат, рідний; його горе—її горе. Так, мабуть воно
і є. Чудна, єй Богу! сказала-б мені—і гаразд, допо-
могли-б нову хату збудувати, а то... Чудна!

Я В А 3.

Василь і Наталка (Входить).

Василь. (іде назустріч і обнімає). А я за тобою
скучив.

Наталка. Отак-пак! давно не бачились.

Василь. Недавно-ж, недавно, а мені здається за
тиждень. На городі була?

Наталка. Еге.

Василь. Наморилась?

Наталка. Від чого?

Василь. Від роботи, звісно. (Павза). Полола?

Наталка. Полола.

Василь. Наталю, я маю з тобою побалакати. —
Сядьмо. (Сідають на ліжко, він її цілує).

Наталка. Та й годі?

Василь. Слухай, Наталочко, скажи, чого ти від
коли стала ну... чудна?

Наталка. (Здигає плечима). Чим же я чудна?

Василь. Мовчазна, невесела, ласкаво не забала-
каєш до мене, не пригорнеш до серця, га? (Павза).
Чого-ж мовчиш? Може резсердилась?

Наталка. Чого-ж би я там сердилась?

Василь. Може хвора, голубонько? А може той...
(Сьміється і цілує).

Наталка. Вигадай!

Василь. Бач яка недобра; я з тобою розмовляю

широ, приязно_о (зітха), а ти...

Наталка. Ось що-ж я повина робити? ?

Василь. Ось що: (пригортає її до себе). Пригорнути до серця, поцілувати (цилує), та так поцілувати щоб полумям зайнятись! Сказати, що на душі маєш, поділитись думками, горем, радощами—не чужий же я тобі. То пак, я й забув! Як прийде Микола, то скажи йому нехай возьме у нас гроший з півсотні, вони йому тепер, певно, і надто потрібні, а потім, коли небудь, збереться — віддасть.

Я В А 4.

Ті-ж і Панас, а далі Мотря.

Панас. (Входить). Хазяїн, там дядько Клим кличуть вас.

Василь (Встає). Вони під повіткою?

Панас. Еге. Плуга розглядають.

Мотра. (Входить). Наталко, чи ти картофлі не внесла?

Наталка. Ви-ж не говорили.

Василь. (Панасові). Іди, я зараз.

Мотря. Хиба не говорила? Дивись! Забула. Ну, то я сама унесу. (До Василя). Куди це ти?

Василь. У подвір'є. (Пішов).

Мотря. А я на город збігаю. (Пішла).

Наталка. (Одна, похилевшись на ліжко). „Мовчазна, не весела”. (Зітхає). Правда, я сама себе не пізнаю. Не та стала, якою була. Думалось, вийду за богатого, смутку не зазнаю; і мати теж говорили:— „будеш, доню, щаслива”. Ось воно тє щастє! І свою долю, свій вік запакувала і йому в хату смуток принесла. Любить же він мене, любить, душі не чує, додгожає, а я?.. Я не можу любити його. Здається ся, не

богато і треба: ласкаве слово, щирий, палкий поцілунок... (Павза). Що-ж, коли розум безсилий над серцем, коли розум не зможе збороти коханя до другого. (Повза). Як воно чудно: кого ти кохаєш, за ким помираєш, той до тебе—байдуже, кого-ж ненавидиш, той за тобою гине! Ех, мамо мамо! гріх тобі, що ти, стара вже людина і навіть, кохала на своєму віку, не одрягла мене йти за Василя. (Замислилась і починає потихеньку співати):

Чи ти мене, моя нене,
На містії купила,
Що своїми рученьками
Дочку утопила. — і т. д.

Я В А 5.

Наталка і Панас.

Панас. (Входить при кінці пісні і кілька хвилин стоїть біля порогу мовчки, чухаючи потилицю. Наталка не помічає його). Хазяїн казали, щоб ви ключа дали до комори.

Наталка. (Зачувши його голос, стрепенулась). Га? Що ти кажеш?

Панас. Ключа, кажу від комори дайте.

Наталка. (Пильно дивить ся на нього. Клю-ча?)

Панас. Еге. Чого ви на мене визвірились?

Наталка (Потихеньку відходить від ліжка). Так, ключа?

Панас. Та ключа-ж!

Наталка. Зар... зараз. Чого-ж ти так.. так неприязно балакєш зо мною?

Панас. Хто його зна, як з вами треба балакати? Я інак не вмію. Хазяїн послали мене за ключем, та й край!

Наталка. Панасе... (Зазирає у двері, потім бере його за руку. Озираєчись). Мм... Панасе...

Панас. Чого?

Наталка. Тремтяче). Панасе... ти ніби сердиш ся на мене?

Панас. Таке вигадайте! Чого мені на вас сердитись? Що ви мені таке? — Хазяйка.

Наталка. Не... Не побалакаєш зо мною...

Панас. Єсть мені час балачкою бавитись! Та ѿ про що мені з вами балакати? Ключа он дайте.

Наталка. Коли-б ти інчим був до мене, та я дещо сказала-б тобі.

Панас. Про мене—говоріть. Та дайте ключа, бо там хазяїн жде.

Наталка.. Нічого.. підожде. Панасику! (Раптиво обніма).

Панас. Здивовано). Що це ви, съмієтесь чи як? Схаменіть ся!

Наталка. Панасе, орле мій, щастє мое!

Панас. Відчепіти ся! Дивись, играшку знайшли!

Наталка. Не жени.. не цурай ся... без тебе не можу жити... я... я люблю тебе.....

Панас. Та чи ви з глузду не зійшли?

Наталка. Я не винувата... серце... нічого з ним не подію... з тобою коханя воно бажа... дивись: я, чоловікова жінка, забула сором, честь, перша тобі на шию кинулась.. не сила, не сила боротись з собою далі.

Панас. Що бо ви вигадали? Увійде хто, побачить... пустіть!

Наталка. (Палко їдує). Любий мій!

Панас. От напасть! Скажіть ради Бога! (Одпиха її). Та годі вже! Відчепіть ся! Ключа краще дайте!

Що це справді до вас а ділом, а ви кат—зна що!

Наталка. Панасику, Василь сьогодня у Вербівку іде.

Панас. Знаю.

Наталка. Приходь вечером у садок.

Панас. Глянь! Чого?

Наталка. Там скажу. Приходь!

Панас. Добре! (Здвига плечима).

Наталка. Не обдури! (Пішла у кімнату).

Панас. (Довго дивить ся в слід її). Тьфу! Чи не навожденіє оце! Чого її від мене треба? Невже-б то, справді, закохалась? Хм... а чоловік же як? (Дума), а може... Нічого робити, вийду у садок... Як що справді закохалась, то чом і не погратись? Скушеніє тай годі! Прямо чудасія! Скажи кому — не повірить, нізащо не повірить!

Василь. (За дверима). Панасе, несибо ключа швидче!

Панас. А де я його у ката возьму! Ключа. (Сьміється). Ось де ключ! (Показує на лиці). Ну-й шпарко-ж поцілувала, аж пече! Що-ж йому сказати? Скажу: не знайшли. (Іде до дверей). Ну, і кумедія! — (Пішов. За дверима). Нема, хазяйка не знайшли.

Василь. (За дверима). У Запічку лежить.

Панас. (Вернув ся, пішов до запічка і взяв ключа). Ти-б пошукав краще ключа до жінчиного серця! Оце так штука! Хе-хе-хе... (Іде і зустрічається з Мотрею).

Я В А 6.

Панас і Мотря.

Мотря. Знайшов ключа?

Панас. Ось... Знайшов.

Мотря. (Виклада картофлю). Неси-ж, та запряжеш коня: Василь з Климом у Вербівку пойдуть.

Панас. Знаю. (Пішов).

Мотря. Ти тут Наталко?

Наталка. (За дверима). Тут.

Мотря. А вийди. лишенъ, сюди.

Я В А 7.

Мотря і Наталка.

Наталка. (Весело). Чого, мамо?

Мотря. Треба-б, дочко, хату причипурити трохи, а то не гаразд... чужі люди....

Наталка. Підмети, горшки під припічок поховай, а то молода хазяйка, а угосподї як на ярмарку.

Наталка. (Прибира горшки. (Хиба мені довго!

Мотря. Чого це ти так розчервонілась?

Наталка. Не знаю... лице пашить чогось.

Я В А 8.

Ті-ж і Василь.

Василь. Ми вже їдемо. Ви-ж тут, мамо, та й ти, Наталко, доглядайте хазяйства.

Мотря. Щасливої дороги! Не турбуй ся, усе гаразд буде.

Василь. Прощайте-ж. (Цілуєть ся з Мотрею. До Наталки). А ти не сумуй тут без мене. (Цілує).

Наталка. Хиба ти не скоро повернеш ся?

Василь. А тобі цікаво? Може скучати меш?

Наталка. А хиба й нї?

Василь. (Жартовливо). Невже? Завтра над вечір повернусь. Ну, прощайте, ще раз. Дядько вже на біді сидить. Глядіть же тут,. (Пішов).

Наталка. Як мені весело, радісно! Увечері у са-

дочку, з Панасом поворкую... як серце беть ся...
(Замислилась). А далі що буде? Єт, що там загадувати!

Я В А Я.

Наталка і Панас.

Панас. Кирею хазяїнові дайте.

Наталка. (Залицяючись). Кирею? добре. У садок прийдеш?

Панас. Кирею швидче давайте.

Наталка. (Зніма з жердки кирею і дає Панасові)
Прийдеш? Га?

Панас. Прийду-ж!

Наталка. Дивись-же!

Панас. Та дивлюсь!

Наталка. Ждатиму соколика! (Цілує).

Панас. Прилину до галочки! (Палко цілує).

Наталка. Гляди-ж! (Хутко пішла в кімнати. Зу-пинилася у дверях). Приходь! (Зника).

Панас. От приспіло біdnій! Як коржа,— так і коржа! Щo-ж, може і спечемо! Хe-xe-xe...

— З А В I С А. —

Д Ї Я II.

— Обстанова першої дії, але хата чепурно вбрана. —

Я В А 1.

Василь і Наталка. (Василь походить по хаті, Наталка сидить на ліжку).

Наталка. Хиба я тебе не поважаю чи як?

Василь. Не в тім річ, Наталю: і я тебе поважаю, але окрім поважання і кохаю. Поважати повинні ми усякого, а кохати того тільки, хто до серця, до любові. Я так міркую, що чоловік і жінка—одна людина, у них повинно бути: одне серце, одні думки, одні почуття. Ти-ж вийшла за мене по своїй волі, тебе ніхто не силував.

Наталка. Хиба я говорила коли, що не кохаю тебе?

Василь. Та я... я і сам не кажу цього, але твоє кохане здається мені не таким, як слід йому бути.

Наталка. Яке-ж воно? Скажи, я не знаю.

Василь. Чудне якесь... холодне. Ми обоє молоді ще, семий місяць тілько, як побралися;—здається ся, наше кохане повинно-б огнем палати! Я, наприклад, тілько і думаю про тебе, живу тобою... Здається ся-б пригорнув тебе до себе, схилив голову до горячих грудей твоїх і на вік би так замер! (Сідає біля неї і обніма. Ласково). Мені, гарно, солодко розмовляти з тобою, дивитись тобі в оченята... а ти? ти ніколи не побалакаєш, сумна усе чогось... так що коли-б я до тебе місяць не заговорив, то тобі байдужісінько. От і зараз...

Наталка. Чим же я винна, що такою уродилась.

Василь. (Встає і ходить). Хм... Дівчиною не та-ка була,—усі веселощі з тебе починались. (Мовчки ходить. Павза. Знов сіда біля неї і пригорта). Ну-ж бо, горличко моя сиза, поглянь на мене веселенько, усміхнись любенько, пригорнись до серця моого близенько, отако-о! (Міцно пригорта і цілує) та поцілуй горяченько! Ну-ж-бо! (Павза. Зазира їй в очі). А яку я тобі хустку привезу!

Наталка. (Поверта до нього лице). Мм?

Василь. Єй-Богу! І намисто добре!

Наталка. (Весело). Справді?

Василь. Не яке небудь, а добре намисто!

Наталька. (Ще веселійше). Та ну! не обманюєш?

Василь. Кажу-ж, що привезу. (Цілує). Спідницю наберу зелену, шерстяної матерії, зодягну свою Наталочку, як паню, та і виглядатимусь на неї. (Сьміється).

Наталка. (Обніма його і палко цілує). Милий, дорогий мій!

Василь. Щастє моє, радосте моя! Одна хвилина такої любої, щирої розмови з тобою і я—щасливий!

Наталка. Ти-ж часом не дуриш мене? привезеш і намисто, і зеленого на спідницю?

Василь. Ось на тим тижневі пойду у город і усе, голубонько, привезу! Та й ще щось таке привезу, що ти і не сподіваєшся, тільки не журись, не сумуй!

Наталька. Що-ж ти ще привезеш?

Василь. Не скажу, (Сьміється), не скажу. Наталю... не знаю, чи й казати? Мені спада іноді на думку, що ти не любиш мене?

Наталка. Таке вигадай! Чоловіка та не любити?

Василь. А коли (обнімає) побалакаєш зо мною, як оце....

Я В А 2.

Ті-ж і Панас.

Панас. (Входить і запримітивши, що вони обнялись, сердито позирнув на Наталку). Там старшина за ворітми, казали щоб ви вийшли до них.

Василь. Чом же він у хату не йде?

Панас. Я-ж почім знаю.

Василь. З ним ще хто?

Панас. Нї, нема. (Василь пішов).

Наталка. (Кинулась Панасові на шоию). Пана-
сочку!

Панас. (Одпиха). Геть! Зараз його обіймала,
його цілувала, а тепер мене лизатимеш? Геть!

Наталка. Що-ж я, Панасе, можу подіяти? Він
чоловік, він має право на те.

Панас. „Право!” Яке мені діло до того? яке? Я
хочу, щоб ти одному мені належала, щоб один я мав
право на тебе!

Наталка. Я-ж твоя, твоя серцем і душою.

Панас. Зараз моя, а через хвилину будеш знов
його? Знов з ним лизатимеш ся? У, прокляте кодло!

Наталка. Губи цілють—серце ненавидить.

Панас. Не брешеш?

Наталка. Присягаюсь!

Панас. Памятай, Наталко, що не я тебе шукав,
а ти мене! І тоді, як я і не думав про кохане до тебе,
ти примусила мене любити себе, ти зворушила мій
спокій, затуманила розум, роздратувала палкими о-
біймами та пощілунками... Тобі може це жарт, а
мені....

Наталка. Який ти страшний зараз і разом хоро-
ший? А як очі горять!

Панас. Що очі? Ти спитай, як горить, мое серце!

Не горить—пала! Так пала, що ніяка сила не зможе пригасити! Гляди-ж коли довідаюсь, що ти Василя любиш, мене-ж—морочиш, тоді поквитаюсь я з тобою по своєму!

Наталка. Невже ревнощі?

Панас. Не жартуй! Хто щиро любить той ревнует.

Я В А З.

Ті-ж і Василь.

Василь. (За дверима). Я зараз. Шапку візьму.

Наталка. Заспокой ся. (Цілують ся). Вечером виходь у садок.

Василь. (Входить). Я, Наталю, до волости з старшиною поїду. (До Панаса) Ти чого тут, стовбичиш?

Панас. Хазяйка ось...

Наталка. Та бач, ще зранку говорила, щоб віжки привязав, сорочки порозвішувати, а він і вухом не веде!

Василь. Чого-ж це ти?

Панас. Ніколи було, та й забув таки.

Наталка. (Ніби сердито). Де-ж пак, богато роботи!

Василь. Іди-ж, та попривязуй!

Панас. (Іде. Про себе): Не з чорта і хитра! — (Зник).

Наталка. Роспустив робітника, що хоче те і робить! Мене і за хазяйку, либо нь, лічити не хоче.

Василь. Та може, справді, парубок забув, або і ніколи було,—роботи йому вдосталь.

Наталка. Волю велику дав, от що!

Василь. Ти на його по всяк час гримаєш, і зараз он, мабуть, і надто накричала, аж почервонів біdnий, та і сама, як не займеш ся. Прямо хоч рощитуй

парубка! За що ти його зненавиділа?

Наталка. Великий, бач, клопіт! Другого не можна найняти!

Василь. Шкода, робітник добрий! Чи знайдеш другого такого? Ну, заспокой ся-ж, заспокой ся, я ось з ним побалакаю. (Узяв шапку і пішов).

Наталка. (сама). Ха-ха-ха... Зненавиділа... Панаса зненавиділа! Ха-ха-ха!... (Одразу замовкла і замислилась). Съміюсь... Плакати треба, а я съміюсь! Съміюсь, що обманюю чоловіка і лину серцем до другого. Невже-ж вік, без кінця отак жити і дурити? Гідко! (Замислилась). Ні! не сила, більш терпіти, прикідатись! Що робити, що вчинити за для того, щоб з'єднитись з Панасом? Не пригадаю, нічого не пригадаю! Кохатись і далі крадькома, ховатись з своїм щастем від людей... а потім? Він парубок, я чоловікова жінка, закохається ся, одружить ся, і знову я одна, одна з розбитим серцем! Страшно! (Замислилась. Одразу). Так! Смерть! одна смерть Василева зробила-б мене щасливою! (Павза). Смерть! Де-ж її взяти? О щастє, щастє!... як ти наді мною съмієш ся! Тут, біля мене ходиш, біля мене в'єш ся, пригортаєш мене, цілуєш, а я ніби злодій мушу ховатись з тобою. (Гірко). За вінець, та очіпок відняли і волю і щастє! (Замислилась! чудно озирається). Хиба Панаса... натякнути..... коли щиро любить...

Я В А 4.

Наталка, Пріська і Микола.

Пріська. (Хутко входить і цілує Наталку). Здорова, сестричко!

Наталка. Ох, як ти налякала мене! Здрастуй!

Микола. Здрастуй, сестро! (Цілується).

Пріська. Налякала, кажеш?

Наталка. Еге... несподівано... я замислилась...

Пріська. Чи не Богу молилася? Ха-ха-ха...

Микола. І чого ти рेगочеш усе?

Пріська. Чи не плакати, скажеш? (До Наталки).
Чого це ти чудна якась?

Наталка. Ні, нічого..... Сідай, Миколо, чого стоїш? (Микола сіда).

Пріська. А очі які?! Лице пашить! чи не хвора?

Наталка. Таке вигадай! Може попоїсти дати?

Микола. Спасибі, сестро, я не хочу, може Пріська он.

Пріська. Та і я не хочу.

Наталка. Ви пішки?

Пріська. Ба на конях!

Микола. Тарас їхав, та і нас підвіз.

Наталка. (Заспокоївшись). Не сподівалась бачити я вас сьогодня...

Микола. Так пильне діло, бач: прочув я, що у Омелька Приблуди, недорого можна купити сволоки на стелю, то оце і приїхав.

Пріська. А я зумисне з тобою побачитись.

Наталка. Спасибі. (До Миколи). Як же жінка, діти?

Микола. Хвалити Бога ,помаленьку. Хата у мене, бач, в такій порі, що і перейти-б жити в неї, так стелі бракує. Може у Омелька приторгую.

Наталка. А мати як? Здорові?

Пріська. Та усі живі, як бики,—здорові, як короки! Мати наказували вклонитись тобі. У неділю навідають ся до тебе. (Розглядає хату і зітхає).

Наталка. Спасибі.

Пріська. Щаслива ти, сестро! Як у тебе в хаті

хороше, немов у панських покоях.

Микола. То і слава Господеві! А тобі заздрісно?

Пріська. А вже-ж!

Микола. Дурна! А де-ж, пак, Василь?

Нatalка. До волости пішов, незабаром повернеться. Я і забула! Василь говорив, як що потрібні тобі гроші, то він дасть рублів з півсотні.

Микола. Та ну?!

Нatalка. Далебі!

Микола. От спасибі!

Пріська. Хм... забула! Про таке діло забула! О, з такими грошима Микола через тиждень у свою хату перейде! Швидч!

Пріська. Добрый він у тебе, сестро!

Микола. Добряча, добряча душа, спасенна! Так я, оце зараз, щоб не гаяти часу, піду до Омелька, роздивлюсь, що і як... Та як що Василева ласка, то ранком і до дому рушу. Нехай оклуночок тут полежить. (Кладе під ліжко). Прісько, а ти тут, що треба, допоможи сестрі. (Пішов).

Я В А 5.

Нatalка і Пріська.

Пріська. Іщаєши ти Наталю, правда?

Нatalка. Не знаю, Прісю.

Пріська. Може Василь не любить?—так не повірю! Та і ти його любиш, бачу, що любиш! Це ти від того і сумна, що його біля тебе нема? Правда? (Приспівує):

І васильки мої

І Василь при мені... — і т. д.

Ото так! Я і забула тобі новину сказати!

Нatalка. Яку?

Пріська. Цікаво, га? Так слухай: (Поважно) — оце після Пречистої і до мене за рушниками прийдуть, от що! Не дуже-то чвань ся своїм очіпком — і я надійну!

Наталка. Від кого-ж це?

Пріська. Не скажу!

Наталка. Красивий на вроду? Білявий, чорнявий?

Пріська. Кат його зна! Не розберу. Ха-ха-ха... мішаної шерсти, а про те до вподоби мені.

Наталка (усміхаючись). Такого я ще і не бачила.

Пріська. Красунь! Там такий красунь, що і не сказати! Оця пісня так ніби про нього і складена. (Співа):

Очерет лугом гуде,

Хома річкою бреде, —

Піднімай, Савко, крильця

Виглядай чорнобривця — і т. д.

Далебі, точнісінько такий! Ха-ха-ха!

Наталка. Бодай тебе!

Пріська. (Відчиня вікно і дивить ся). Ходім, сестро у садок, та в двох заспіваємо, памятаєш, як колись?

Наталка. Ходім.

Пріська. А де-ж свекруха?

Наталка. У подвірі, певно. (Пішли).

Я В А 6.

Мотря і Вівдя (трохи згодом входять)

Мотря. Заходьте, заходьте.

Вівдя. (На порозі дуже нюха, поводючи носом). Тьфу, тьфу, тьфу! Щоб усе лихе в болотах застяло, до хати не пристало. Здрастуйте вам у хаті!

Мотря. Здрастуйте. Сідайте.

Вівдя. Так скукотою і віддає! Я так і знала. — (Сіда). Охо-xo... Що-ж з нею таке?

Мотря. Господь її зна, що воно подіялось! Дівчиною така проворна, весела, жартовлива була—за усіх, а побралась з моїм Василем, як переродилась: мовчазна, невесела, сумна стала; нема того, щоб поговорити, пожартувати любенько, як слід жінці з чоловіком, по закону... а він її любить, душі не чує! Ну, звісно, дивлячись на неї, і сам душею боліє!

Вівдя. Так, так!

Мотря. Оце-ж я до вас і повернулась, чи не допоможете?

Вівдя. Щоб скукоту одігнать од неї?

Мотря. Еге-ж. Одженіть, ради Господа!

Вівдя. Пороблено їй, голубочко моя, пороблено.

Мотря. Еге, у сьвіті не без лихих людей,— задрісно зробилось, ну і наслали.

Вівдя. Так, так... Це їй наслана болість така: скукота, та нудота. Спортити людину легко, а направити..... Охо-xo...

Мотря. На вас тільки і надії. Допоможіть, ми віддячимо, нічого не пошкодуємо.

Вівдя. Треба, треба допомогти. Ви, часом, голубонько, не помічали, не бува з нею так, щоб оце їй галушок захотілось, потім инджиру або пампушок, далі—тарані?

Мотря. Не помічала.

Вівдя. Помічайте, серденько, помічайте. А як спить, то сопе, чи хропить?

Мотря. Не прислухалась, голубонько!

Вівдя. Прислухайтесь: як хропе, то на віки спорчено, ніхто і ніщо вже не поможе, а як що сопе, то

ще можна справити.

Мотря. Справте, ради Господа, справте! Повірите така скукота в хаті, така, хоч тікай!

Вівдя. Кажу-ж: як сопе, то ще на віки спорчено. Прислухайтесь, а я на зорі подивлюсь, та піду о півночі у чортів яр за зілєм, та там пораюсь з ким слід.

Мотря. З ким же це?

Вівдя. Не годить ся знати. Там у мене порадники є (встає). Прощайте.

Мотря. Щасливої дороги.

Вівдя. Хтось добре постараав ся! Прислухайте ся-ж, чи сопе, чи хропе, та мені скажіть. (На порозі). Як сопе—полтинника, хропе—карбованця. — Прощайте. (Зника).

Мотря. Щаслової дороги! (Сама): Так на моє і вийшло! Казала-ж я Василеві, що пороблено їй, а він говорить, що це дурні бабячі вигадки! От тобі і вигадки! I Вівдя те-ж говоре, а вона по цим ділам зна!

Я В А 7.

Мотря і Василь.

Василь. Чого це Вівдя у нас була?

Мотря. Провідати заходила.

Василь. Глядіть, чи не ворожити часом задумали?

Мотря. Таке! На що мені те ворожене здало ся? Спочити зайшла. (З-за лаштунків з тиха чути пісню, співають Наталка і Пріська: „Ой, ти, дівчино заручена”....).

Василь. Коли спочити, то... хто це співа?

Мотря. Пріська з Наталкою.

Василь. Пріська?

Мотря. Еге. З Миколою приїхала.

Василь. А де-ж Микола?

Мотря. Зараз прийде. До Омелька пішов, чи що.

Василь. (Бере стілець, ставить біля вікна, відчиня його і сідає). Чудова, мамо, ця пісня, правда?

Мотря. Хороша, хороша... і я молодою по всякий час її співала. Зберемось було на вулицю...

Василь. Замовчіть, мамо. (Павза).

Мотря. А у мене подруга була, звінкий, тонкий голос...

Василь. Не бубоніть-бо! (Павза).

Мотря. Вийдемо, було, на шпилечок з нею...

Василь. От які-бо ви! — перестаньте! (Павза).

Мотря. Потім подруга, Івгою звали, померла...

Василь. Ну, та ѿ уперті! Що вам з того бубоніння? (Павза).

Мотря. (Почина потихеньку підспівувати, а далі дуже і не в лад).

Василь. Заскрипіли! (Сердито підводить ся). — Не терпить ся! (Похожа).

Мотря. Охо-xo! гріхи наші. (Пісня затихає).

Василь. То-ж-то що гріхи, а ви завели заскиглили!

Мотря. А колись перша співачка була! (Зітха).

Василь. То-ж „колись”, а тепер час вже...

Я В А 8.

Ті-ж Наталка і Пріська.

Пріська. (Весело). О! I Василь! Здоров!

Василь. Здорова, здорована! (Чоломкають ся). — Молодці, молодці, гарну пісню співали.

Пріська. Хиба до вподоби?

Василь. А ж заслухав ся.

Пріська. Ледве упросила Наталку, щоб заспівала зо мною. Дівкою така співачка була, а тепер.

Наталка. То я була дівкою, а тепер молодиця.

Мотря. Як молодиця, то хиба і поспівати не можна?

Пріська. Я бабою буду і тоді співатиму. . . ! . .

Василь. Спасибі, спасибі Прісько, що прийшла до нас і Наталю розважила. Поживи у нас з тиждень чи її більш, як до вподоби буде.

Пріська. Е, ні, не можна.

Василь. Чого-ж то не можна?

Пріська. Я завтра з Миколою до дому.

Василь. Вже і завтра! Не пущу.

Мотря. А справді, погостювали-б...

Я В А 9.

Ті-ж і Микола.

Василь. А ось і Микола. Здоров!

Микола. Здрастуй, Василю.

Пріська. Зторгував!

Микола. Зторгував.

Василь. Що таке? Сідай.

Микола. Сволоки у Омелька.

Василь. За дорого?

Микола. Пять рублів за два.

Василь. Добрі?

Микола. Такі що і віку не буде. Наталка казала, що ти помінив ся мені гроший позичити.

Василь. Коли треба — візьми.

Микола. Спасибі, велике спасибі! Де-б то не треба?

Пріська. І від мене спасибі: тобі Василю, тобі, Наталко, і вам, тітко.

Наталка. А мені за що?

Пріська. Те-ж за гроші. А тебе, Василю, коли-б не соромно, аж поцілувала-б, що допоміг братові! (Сьміється).

Василь. Ой! Так чого-ж, за чим діло? (Витира вуса). Я вже і вуса витер. (Сьміється).

Пріська. Е, Наталка приревнue! Ха-ха-ха.

Мотря. До рідної сестри? Таке скаже!

Василь. А ти боїшся?

Наталка. Мені що? — цілуй!

Пріська. І поцілую! дивись. (Цілує).

Василь. Та ѹ смачно! А ну, ще раз! Хе-хе-хе...

Пріська. Ласий який! губи чипляєшся?

Василь. Ну, ви-ж собі вечеряйте, та лягайте, не ждіть мене.

Мотря. Куди-ж ти?

Василь. Батюшка прохав, щоб неодмінно, прийти до нього.

Микола. Покі ще не пізно, то і я збігаю до Омелька, сказати, що завтра ранком заберу. (До Мотри). Там Тетяна хвора лежить, просила наказати, що-б ви прийшли.

Мотря. Що з нею?

Микола. Бог її зна! Може разом підемо?.

Мотря. Хопім. (Ідути).

Василь. (До Наталки і Пріськи). Кортить і мені з вами зостатись, та слово подав. (Пішов. В хаті сутеніє).

Пріська. Отаке! То аж завізно було, а тепер у двох тільки і зостались! Коли так, то і я піду, зоставайся одна.

Наталка. Куди?

Пріська. Не вулицю. Що-б я не побувала на вашій вулиці! Що-б то і за дівка була! Забіжу до Теклі, та з нею і підемо. Поспіваю, потанцюю, як що буде. Що, заздрісно? Ти своє одгуляла, тепер моя черга, поки очіпок не наділа! А тут що мені робити? Прийде Василь, почнете з ним милуватись, цілуватись, а я облизуватимусь, як кіт на сало? не хочу!— Може там (съмієть ся) закручу котрого! Люблю, коли за мною парубки, мов цуцики, підгорнувші хвіст, бігають! (Іде до дверей, співа і пританцюве).

Деркач дере під горою,

А у мене женишина під полою — і т. д.

(Зника з піснею).

Наталка. (Одна. Довго дивить ся у слід Прісьці. Важко). Щаслива! По любові одружить ся, любитимуть ся з чоловіком, не обманюватиме... (Дума). Не обманюватиме. Кому що судило ся: мені одна доля, інша друга. А почім знати, може і інша доля не краще моєї... Може серце спокійно ще у неї бੋть ся, може в нього ще не запала іскра кохання, а там далі, затрі-почить серденько, забажає пригорнутись до інчого, не до того, що тебе пригорта... Доля! — одному вона до віку, до загину прислуговує, догождає, над другим съмієть ся, нівечить, ламає його житє. (Зами-слилась). Химера! Коли доля глузує над тобою, не щастить тобі, то ти і над то поглузуй над нею — доляю, зламай її, знівич, розітри в пилинку, пусти за вітром і вирви у неї своє щастє!

Я В А 10.

Наталка і Панас.

Панас. (В дверях). Ти одна?

Наталка. Ох! Одна... Як ти мене злякав!

Панас. (Входить). Чого?

Наталка. Я так замислилась...

Панас. Об чім?

Наталка. Об своїй долі.

Панас. Що таке? Сядьмо. (Обніма її ідуть до столу). А я побачив, що всі розійшлися з дому, та і думаю: чого ми будемо по за огородами, та садками ховатись, коли і в хаті безпечно. Куди це Василь пішов? (Сідають).

Наталка. На той бік, до батюшки. (Зітха).

Панас. (Жартобливо). Отаке! Я прийшов до неї, щоб любенько повурковати, розважити себе, удавольнити ся коханем, любою розмовою, з милою, а вона сумує!

Наталка. (Важко). І не хотіла-б сумувати, та приходить ся.

Панас. Трафилось що?

Наталка. (Зітха). Ми мусимо, Панасику, кинути наше коханé, забути про нього.

Панас. (Підняв ся). Як?!

Наталка. Ти повинен, як найшвидче кинути нас і піти далі, далі... Так далеко, що-б я не знала, де ти, що з тобою!

Панас. Ти жартуєш, чи съмієш ся наді мною?

Наталка. Я почуваю, що наше коханé, наше крадене щастє, скінчить ся не добром.

Панас. Чом же ти ранійш про це не подумала,— (підводить ся). На що чіпала мене? На що примусила, причарувала кохати себе? На що?

Наталка. До вподоби ти мені прийшов ся, до серця припав... не сила була збороти себе.

Панас. Не сила? А тепер знайшлася та сила? а-а!

тобі треба було іграшку,—ти мене за неї і узяла,—погралась—обрид я тобі, обрид—і сила знайшлась збороти серце! на довго? Ха-ха-ха!... На інчого вже оком закинула?

Наталка. Господь з тобою! Опіріч тебе нікого не любила, і не любитиму.

Панас. Брешеш!

Наталка. Присягаюсь! .

Панас. Так чого-ж?... (Підходить до неї, і ласково тримячим голосом). Слухай, Наталю, слухай, мені і самому обридло крадене коханє. Мене ревнощі мучать при юдній згадці, що Василь має над тобою право, обніма твій стан, цілує твої устоньки рожеві! Я хочу, що-б ти належала одному мені, тільки одному мені!..... розумієш?

Наталка. Ох, хиба я не хочу цього?

Панас. Так чого-ж? Підемо, підемо зо мною!

Наталка. Куди?

Панас. Далеко, далеко... Кинь Василя... Усе кинь!

Наталка. Легко сказати! він чоловік мій, він зможе скрізь знайти мене, узяти знов до себе...

Панас. Не знайде! Вір мені, не знайде. Та коли-б і знайшов, то швидче я трупом стану, ніж віддам тебе! Ну, згоджуєш ся?

Наталка. Ні, Панасочку.

Панас. Чому?

Наталка. Кинути Василя, кинути дбстатки, роскіш, терпіти біdnість, нужду, а може ще і в наймах поневерятись... А-а!

Панас. Ось воно що! Боїш ся біdnости? Де-ж та любов, про котру ти мене завіряла? Де, питаю? Думала, дурника запопала!... Що-ж, мов, наймит, по-

граюсь ним, та, як хазяйка, і геть викину! Звісно, що я? — робітник, нікчема, котрий продає свої сили, свою волю, котрий до загину зостанеться чужим робітником, щоб не померти з голоду! (Гірко). Хиба я можу дати дороге вбране, сите жите? За мною можна тільки побавитись, посміятись, поглувувати наді мною, а щирости,—щирости, не жди! Знай-же, що і наймит продає тілько сили, здорове, а не серце, —серцем я не баришую, чуєш?

Наталка. Вір, вір, що я широко тебе кохаю!

Панас. Не вірю! Дуриш! Глузуюш, сатано!

Наталка. (Обнімає). Панасочку, божусь тобі: тебе, одного тебе кохаю! Ти моє жите, моє щастє і вір, коли-б я овдовіла, то зараз була-б твоєю на віки.

Панас. (Раптово). Як ти кажеш?

Наталка. Кажу, коли-б помер Василь, то ми-б зараз побралися з тобою.

Панас. (Чудно). Коли-б... (впив ся їй в очі).— Кажеш, коли-б помер—одружила ся-б зо мною? Не дуриш?

Наталка. Присягаюсь! Жили-б з тобою при достатках, хазяйнували... (Зітхає). Ні, мабуть, таке щастє не судилось нам!

Панас. Не судилось? (Замислив ся. Павза. Дуже). Памятай: овдовієш—моя! Зрадиш—себе запакую, а і тобі не животіти! (Хутко іде до дверей).

Наталка. (Кинулась за ним). Панасе, стрівай!.. вернись!... Що ти маєш чинити?

Панас. (На дверях). Мое діло! Памятай! (Зник. Наталка зупинилась біля дверей).

ДІЯ III.

Ливада. У глибині річка, через неї кладки; з боку гора, що спускається на кладки. — Ніч.

— O —

ЯВА 1.

Олена. (Входить, зупиняється посеред кону визираючись навколо). Здається ся-ж і не так рано, а нікого нема! Раз-по-раз раніш від усіх на вулицю вийду. І кат його батька зна, чого воно так: оце хочу знарошне спізнатись, щоб не першою прийти, так—ні! Вже я і на зорі дивлюсь..... Сьогодня здавалось зовсім спізнилось... Кахи-и-и! Ні, не чутъ, не подають голосу. (Сіла і співа).

Там за садом зелененьким — і т. д.

ЯВА 2.

Олена і Остап.

Остап. (Входить, і не помітно для Олени сіда по зад неї і у той мент, як вона, скінчивши пісню, вигукє: „Кахи-и! Хлопці, дівчата!” раптово цілує її).

Олена. (Підскочила). Ой, хто це?

Остап. Та я-ж, не який чорт!

Олена. Тьфу шалений!

Остап. (рекоче). Злякалася?

Олена. А вже-ж злякалася... так песподівано...

Остап. Несподівано поцілунок смачніший.

Олена. За-для кого.

Остап. За-для тебе і надто, від того я тебе позраз і цілую несподівано, а ти от так ніколи.

Олена. Боюсь, щоб губи не поприщило.

Остап. Адже мої не прищить. (Обніма).

Олена. Тож тво... Одійди, бо і так мені допікають тобою.

Олена. Спитай! Говорють, що ми з тобою і на вулицю зумисне раніш від других виходимо.

Остап. Велика печаль, що говорють!

Олена. Тобі „печаль”, а мені — слава піде.

Остап. Кат з нею, з тією славою! Усе рівно м'є будеш. Сватів маю засилати.

Олена. Давно вже чую. Дуриш тілько.

Остап. На катового Ірода я тебе дуритиму? Що ти таке? Парцона велика? Дівка як і усі!

Олена. (Зобіжено). Коли така, як усі, то і прилипай до інчих! Геть к'бісу! (Штовха).

Остап. Звісно, як усі, а мені до вподоби, от і прилипаю, і до серден'ка пригортаю. (Пригорта).

Олена. Не хочу. Пусти!...

Остап. (Пригортаючи). Брешеш! (За коном пісня).

Олена. Пусти... Ідуть!... (Раптиво цілує і виривається ся).

Остап. Дочекав ся таки, що імене несподівано поцілуvala, ха-ха-ха...

Олена. Ходімо звідсіль!

Остап. Чого?

Олена. Щоб зайвої балачки не було. (Пішла).

Остап. Плювать! (Пішов за нею).

Я В А 3.

Хлопці і Дівчата ..

(Один парубок з скрипкою, другий з бубном).

1 **Дівчина.** Чи не дивина?!

2 **Дівчина.** Що таке?

- 1 Дівчина. Олени нема.
2 Дівчина. І Остапа те-ж. .
1 Парубок. Зпізнились.
2 Дівчина. Цього з ними не бувало ще!
2 Парубок. Вони де небудь на одинці.
1 Дівчина. Як раз, така Олена, щоб вулицю та
зміняла на...
1 Парубок. На парубка?
2 Дівчина. Хоч би і на парубка!
2 Парубок. А ти-б то не зміняєш?
2 Дівчина. Чи не на тебе?
1 Парубок. Може і на нього.
1 Дівчина. Може-б і зміняла, коли-б віспа не так
пошипарувала. (Регіт).
2 Парубок. Ти віспою мене не дорікай, бо...
1 Дівчина. Бо що?
Гурт. А ну заведіть ся! Чорти його батька зна,
як зійдуть ся, так і сварка!
2 Парубок. Хай не докоря віспою!

Я В А 4.

Ті-ж, Текля і Пріська.

- Пріська. {
Текля. } Добри-вечір вам!
Гурт. Добри-вечір! Здорова, Текле! Здрастуй,
Прісько! Відкіля узяла ся?
Пріська. З Теклиної хати.
Дівчата. Давно з дому?
Пріська. Оце вечером. Поспішала до вас на ву-
лицю... Той раз, як була, дуже вподобало ся, так
натацювалась, що і ноги попухли.
Де-хто. А тепер одійшли?
Пріська. Вже!

Текля. Чого так сумно у вас?

2 Дівчина. Тебе бракувало!

Пріська. Заводьте пісню!

Де-хто. Тут Хведір з Яриною трохи не побились.

Текля. Та вони раз-по-раз.

2 Парубок. Нехай не чіпа, то й до віку слова не промовлю до неї!

1 Дівчина. Брешеш.

2 Парубок. Нехай з тобою кадило та лопата балакають.

1 Дівчина. Тю, дурний!

2 Парубок. Про те вже мені знати!

1 Дівчина. Аж, бач, і я знаю! (Регіт).

Гурт. Цур вам! годі!

Пріська. Заводьте пісню!

Де-хто. То й заводь!

Пріська. Думаєте злякаюсь? (Сыпіва гурт за нею):

Ой послала мене мати

Зеленого жита жати,

А я жита не жала,

В борозеньці лежала. — і т. д.

Я В А 5.

Ті-ж, Нечипір, Олена і Остап.

Нечипір. (За лаштунками). Што ви за люди? — Шпійони, чи так маридьори?

Гурт. О! дядько Нечипір іде! От наслухаємось про війну та походи.

Нечипір. (За лаштунками). Так то-ж ви у одиночестві? Пойдьом до кумпанії! (Входить, держучи

одною рукою Остапа, другою—Олену). Здрастуйте, робятушки!

Гурт. А. Дядюшка! Здрастуйте. Добри-вечір!

Нечипір. Вот вам пленньонних прив'ол.

Олена. (Вириваючись). Пустіть-бо!

Остап. (Вириваючись). Причепив ся!

2 Парубок. (До Остапа і Олени). Де ви були?

Нечипір. У ложменти. Іду, слушаю, якоже то разговор, чи заговор...

Остап. „Заговор, заговор!” Таке верзе!

Де-хто. Дядюшка, Нечипір Тарасович, розкажіть, що небудь про війну, та походи... про німецькі, та турецькі землі.

Нечипір. Што про минуле згадувати? Грусть-тоску тольки ворушить.

Гурт. Розкажіть-бо! зділайте милость!

Нечипір. Чого ви как бджели до меду? Ну, ладно, я розкажу вам про Арат гору Сійонську.

Гурт. Про що?

Нечипір. Про Арат-Сійонську гору!

Гурт. Що-ж воно таке?

Нечипір. Гора така, Сійонська... на єтой самой горі, прекрасний Йосип, Хфараонов син, зупинив ся з своїм кораблем, когда був всесвітній потоп.

Де-хто. Невже ви й там були?

Нечипір. Був, ребятушки!

Де-хто. Дивись! Де-ж то гора саме?

Нечипір. Де? А там... (маха рукою) за границею. Зараз єто, как мињош Бендзору, так вона прямо перед глазами і стойть.

1 Парубок. От, мабуть, висока!

Нечипір. Страсть!.... Не сказать!... Когда, ребятушки, взберъос ся на єтую гору, так сонця неви-

дно—внизу десь, дальоко під ногами, мигаїть как усьо равно, шабашкова сувічка.

Гурт. Хиба ви були на тій горі?

Нечипір. (Зітхаючи). Був, братця!

Гурт. От куди вас носило! Цікаво!

Нечипір. Вийшли ми єто за Бенджору,—нема далі дороги, одна гора Арат стоїть! Ну, ротній зараз скомандував...

З Дівчина. Боже, висше сонця!

Нечипір. Мовчать!

Де-хто. Кому-ж це він скомандував, салдатикам, чи горі?

Нечипір. Єто я на Параску, што-б не перебивала! Скомандував єто он, значить, што-б ми на гору лізли. Ну, пойшли. Ідьом: день, два, місяць, год ... кінця не видно, от он і говорить.. кхе.. говорить.. пойдьом до питейного.

Гурт. Хиба і там є питейне?!

Нечипір. Обалдуї! Єто я говорю: ходім зараз до питейного, а там, на Араті толькі Йосипов корабель тирчить.

Гурт. Ви-ж не дійшли до нього?

Нечипір. А вот ходім до питейного, а там і до корабля дойдьом, там я вам усе розкажу, а тепер песеньку нову вам, турецьку, про заіньку сєрењкого спою.

Гурт. А ну, ну. Послухаємо.

Нечипір. (Скінчивши пісню). Ну, тепер марш до питейного, слушать про Арат-гору Сіонську! Заводьте гуртову. (Гурт співа і іде в бік. Нечипір виробле рукою. Павза).

Я В А 6.

Панас. (Входить озираючись). Страшно... Отороп бере... тіло холоне... нїби вкрав що. Вернутись, кинути, кинути усе, утекти, як найдалі; (Павза) Кинути її, розстатись... (Гірко). розстатись з нею! (Дума). Не можу! Легше з житєм своїм порішти, ніж з нею розстатись! (Дуже). О, прекляте коханє, як гірко і разом солодко умієш ти мучити чоловіка! Яку чарівну, велику силу маєш ти, що керуєш людським серцем, розумом! (Дума). Порішти з собою! Порішти з собою не вдовольнившись коханем, любощами з нею?—нї! Вона повинна бути моєю, тільки моєю! (Дума). Покінчти з ним? Зробитись душогубом? (Вийма з за халяви ножа і розгляда). Що грішніш: свою душу запакувати, чи чужу? (Дума). Загубиш, кажуть, свою душу—гріх не спокутуваний,—чужу—загубити, то молитвою та добрими ділами замолити можна гріх той. Так... Порішу з ним, а тоді почну одмолюватись, дам де-що на церкви Божі, старцям і Милосердний змилується, простить. (Дума. З за лаштунків чутні гуртову пісню). А як вона дурить мене? О, тоді з чоловіка повернуся я у лютого звіря!... тоді цими-ж руками задушу її, анехтему, та її свою душу віддам чортам на іграшку! — (Глянув на ніж і здрігнув). Страшно! (Ховає ніж за халяву). (Зійшов місяць). Співають... їм весело. Щасливі! а я? У грудях пекло, в голові...

Я В А 7.

Панас і Василь.

(Василь, співаючи, іде з гори на кладки).

Панас. А! (Озирається). Нікого! Швидче! (Пішов на зустріч; на середині сходяться).

Василь. Це ти, Панасе?

Панас. (Тремтяче). Я

Василь. На вулицю прямуєш? (Сьміється).

Панас. Ні... до вас.

Василь. Що таке?

Панас. Діло...

Василь. Чи не трафилось чого? Говори-бо! Ти якийсь чудний, трусиш ся ввесь... Дома не гаразд? Чого-ж мовчиш? Говори, не лякай мене! (Хоче іти, але Панас не з місця).

Панас. Стрівайте... стійте... далі ви не підете... нема вам більше шляху до дому!

Василь. Говори товком!

Панас. Ми... Ми один другому на перешкоді стоимо.

Василь. Я тебе не розумію. Що ти це верзеш?— Пяний ти, чи так ошалів?

Панас. Пяний! Ха-ха-ха... охмілів від любоців з чужою жінкою, учадів від коханє з нею!

Василь. (Придивляється до нього). Панасе, ти хворий! З якою, з чиєю жінкою?

Панас. (Дуже). Вона теж мене любить... ми одно без другого не можем жити! чуєш, не можемо! І ця жінка—твоя, твоя Наталка!

Василь. (Скрикнув). Як? Брешеш, собако!...

Панас. Ми з нею давно кохаемось... Вона моя душою і тілом!

Василь. (Дуже). Наталка?! Брехня! Наталка!... моя Наталя! Ні! А з тобою, катюго, я побалакаю! У! наймить, нікчема, сьміє безчестити чесне імя мое і моєї жінки! Геть! (Хоче іти).

Панас. (Стойте нерухомо і чудно сьміється).

Василь. (Заміряється ломакою). Дорогу!

Панас. (Вириває з рук ломаку і кинув в воду). Не кричи! Наймит я, нікчема—правда! Не забувай же, богатирю, що і у нікчеми бєть ся у грудях таке-ж серце, як і у тебе! Зараз нема наймита, нема хазяїна, а є дві людини, котрі одну люблять і з котрих один повинен звернути з дороги другому. Один з нас повинен померти!

Василь. Поганець, харцизе! Ти хочеш моєї смерті? ти?! (Хоче іти). Геть, кажу, з дороги!!

Панас. Переступи-ж через труп мій!

Василь. Боже, Наташка!... Наталя моя... котрій я вірив, молив ся,—бажає моєї смерті?... Ні! Не вірю! Геть, супостате! (Бере його за груди. Борються. Чути як тріщать поручні).

Панас. (Штовхнув Васила в воду). Отуди!

Василь. (З води). Рятуйте!... рят... (Замовк).

Панас. (Дивить ся у воду). Не видно.

Василь. Спасіть!

Панас. Впірнув... сплинув...

Василь. Рят... рят...

Панас. Зник... нема... не видно... кінець... (Довго мовчить, озираючись; скілько разів поривається йти але знов вертається на те місце. За коном, здалека, тихо-тихо чути гуртову сумну пісню. Панас дріжачими руками робить цигарку). Сумна яка пісня, немов похорон... (Зазирнув у воду). Нема... нічого не видно... Місяць грає у воді. Тепер вона моя, на віки! — (Закурує).

Я В А 8.

Панас і Наташка.

Наташка. (Покрита хусткою. Хутко увіходить, дуже збентежена). Де-ж мені його шукати? Коли-б,

справді чого не трафилось!... Страшно! І погляд його страшний. Побігти до батюшки. (Наближається до кладок. Побачила Панаса. Панасе!

Панас. (Цигарка випадає з рота. Чудно). Га? Хто мене кличе?

Наталка. Чого ти тут? Василя не бачив?

Панас. Василя? Якого? а! твого Василя? (Прийшов в себе, кинувся до Наталки і обняв її). Тепер ти моя, на віки! (Ласково). Тепер, Наталю, ми щасливі, ніхто не мішатиме. Я здобув це щастє, сам здобув оцима руками. (Пригорта до себе) і нікому не віддам! Чуєш, нікому! (Тихо). Ха-ха-ха!... (Пісня наближається ся. Панас показує на річку). Василь там!

Наталка. (Перелякано). Та?! Тікаймо!

— З А В И С А. —

ДІЯ IV.

Обстанова другої дії.

ЯВА 1.

Мотря, Клім і Хвершал.

Клім. Що-ж дохтор говорить?

Мотря. Треба, каже, заспокоїтись чи що, я й не розібрала гаразд. Ось, вони розкажуть. (Показує на хвершала).

Хвершал. Дохтор говорить, що їй потрібен спокій, треба, щоб вона не турбувалась, ні об чім, не сумувала.

Мотря. Бач, чого наказано—розбери!

Клім. Та що у'нії за болість?

Хвершал. Кров вдарила в голову... може параліч бути.

Клим. Як ви кажете?

Хвершал. Параліч.

Клим. Що воно „паралич”?

Хвершал. Наприклад: зараз ось вона ходить балакає, а може трафитись так, що одразу перестане володати ногою, рукою, язиком...

Клим. Чуєш, сестро: не можна сердитись, сумувати, повинно здергувати себе, бути спокійною, розумієш?

Хвершал. Авже-ж, спокій найголовнійше.

Мотря. Як же ти його будеш сдокійною: згадаю Василя, защемить серце, у грудях здавить...

Клим. Авже-ж треба! Мертвого на ноги не поставиш, не поможить ся, що ти побиватимеш ся!

Мотря. Сама знаю, але що-ж ти поробиш, і хотіла-б забути, та не можу.

Хвершал. Що говорити! — потеря тяжка.

Мотря. Коли-б хоч помер, як слід, своєю смертю, то здається не так і побивала ся-б.

Клим. Кому що на роду написано! Так, бач, йому судилося — Божа воля!

Мотря. Мені все не вірить ся, щоб він сам потонув, — від того більш і душою я болю.

Клим. Таке, сестро, вигадуєш! Ішов, звісно ніч, оступив ся, впав, кладки там які? Воно, конешне, з двома руками виплисти можна, ну, а з одною ніяково.

Хвершал. Конешне: Ми-ж різали трупа, розглядали: знасилля і сліду не було. (Встає). Ну, то я піду зготую лікарство, а потім прийду і розкажу, як його приймати. (Пішов).

Клим. Кинь, сестро, сумувати, пожалій себе. Та

й то памятай, що гріх за помершим побиватись, бо і його на тім сьвіті тревожиш та і сама звелась.

Мотря. Не сила-ж, не сила, Климе! (Кріз сльози). От і зараз, ніби бачу, як витягли його з води; вид роздуло, губи перекосились...

Клим. Заспокой ся, заспокой ся, кажу! Поїхала-б у Київ, помолилась у Печерському, може і полегша-ло-б, а то....

Я В А 2.

Ті-ж і Нечипір.

Нечипір. (У дверях). Гостя приймаєте?

Мотря. Заходь, заходь!

Нечипір. А, і товариш іздесь? (Входить). Здрастуй, старушка! (Подає руку. До Клима). Здрастуй і ти! Як живеть? Съмієтесь чи скучаете?

Мотря. Яке там жите? Сїдай.

Нечипір. Спасибі. (Сїв).

Клим. Де той съміх, — більш сльози.

Нечипір. Сльозам волі не давай, держи їх, канальських, на мотузці, бо всі витечуть.

Мотря. Вже і текти нічому.

Нечипір. Ех, старушка, старушка! Подивлюсь я, погляжу на тебе, да і думаю: старая ти баба, а глупая! Ну чого ти нюоні розпустила? Велике горе — син помер! Пхе!

Мотря. Коли-б то помер!

Нечипір. Ну, потопив ся. Не однаково, как померти, чи потопленія, чи від голоду, чи від холери? Усьо одно, аби помъорти! Вот пошла-б ти, старушнія, на войну—страженіє, то там усяких смертьов надивила ся-б! Той тобі від кулі, другой від шаблі, третій від гранати, той від голоду, той з переляку! А

сколько наших братчиков-солдатчиков померло че-
рез потопленіє у бистрой Дунай-речке!... Я звик до
усяких смертьов так, що когда-б на меня усї разом
прийшли, то не спужав ся-б,—спокійно помъор. —
(Мотря усьміхається ся).

Клим. Почав молоти!

Нечипір. Видиш, старушка вже съмійоть ся, роз-
веселилась! Хе-хе-хе...

Мотря. Ти такого наговорищ, що й скріз слози
засъміеш ся.

Нечипір. Я, йдучи на страженіє, под неприяте-
ля, то-ж плакав, а как вступил в битву з туркою, то
одразу слози висохли — съміятысь почав..

Клим. Так весело було?

Нечипір. Смотріш, куля, єто, летить прямо тобі
у серце, інчий раз так мундера чотирі за день пере-
міниш, потому:: шматок кулею одхватить, шматок
гранатою, шматок шаблею, смотриш—один комірок
зостав ся.

Клим. Яким же побитом ти уцілів?

Нечипір. Не судьба, брат, єго одно, другое—ге-
ройство! Да што! У нас такі молодчики були, що
куля, как сноп' його скосить, ну..... на смерть! а он
тобі лежить, не диха, а съмієть ся. А то такий слу-
чай був: був у меня щирой друг, хвабрий солдатик-
герой!—нас тілько два таких на усю вармію було.—
Ну, завязалась рукопашня. Неприятель, как хватил
його шаблюкою, так голову і знёс! Що-ж ви дума-
ете, он заплакав? Ні Боже мой! Голова звалилась, да
і регоче, а он направо, налево, як капусту січе!

Клим. Хе-хе-хе... Це-б то без голови?

Нечипір. Ну-да, з опалу. Ну, подойшли сапьори
взяли його не носилки, потому почав і своїх рубати,

звісно, без голови, так йому вже невидно, де свой де неприятель.

Мотря. (Съмієш ся). Бодай тебе, Нечипоре!

Клим. (Съміючись). І досі він живий?

Нечипір. Хто?

Клим. Той москалик.

Нечипір. (Незадоволено). Глупої вопрос!

Клим. Як що він такий хвабрий, як ти брехливий, то правда.

Нечипір. Розумієть ся правда! (До Мотрі). Ну, как же молоді наші?

Мотря. Живуть лагідно.

Нечипір. Поважають старушку, сдухають?

Клим. Чого-ж би і не поважати? Усе-ж їм до рук віддала, Панаса за сина має.

Нечипір. Так і должно! Он парень порадошний.

Матря. І про це гріх сказати. Чудний, сумний, нудить ся, чогось мене ніби цураєть ся. Może горе яке на душі у нього? Бог його зна.

Клим. Еге,, позраз понурый, невеселый. Оце якось я іду, а він стойть, пахилив ся на тин, я і гукнув: „Панасе!” а він так і стрепенув ся! „Згинь, згинь, каже, маро!” А сам немов в пропасниці.

Нечипір. Хм... дивно! Надо з ним побалакать
де він?

Мотря. У поле поїхав.

Нечипір. А Наташка.

Мотря. Та, на городі.

Клим. Засидів ся. Треба до Олекси забігти. —
Прощай, поки, сестро!

Нечипір. Ходім разом, я йому там роскажу про Арат—гору Сіонську, та і заночую у нього. Прощай, старушка!

Мотря. Щасливої дороги!

Нечипір. Што-б не оббивать пороги? Хе-хе-хе..

Клим. Годі тобі молоти! Іди вже! (Випиха за двері).

Мотря. (Одна). Охо-хо! Вже, мабуть, як землею закидають, тоді тілько заспокоюсь. (Замислилась). Ну, і як воно скоїлось? Невже він оступив ся? Так не вперше-ж йому ходити. Сказати пяний був?—так нічого-ж не пив зроду! За які гріхи, за які провини Господь покарав?

Я В А З.

Мотря і Наташка.

Мотря. Дополола грядки?

Наташка. Дополола.

Мотря. Час вже вечерю готовити. — Панас скоро повернеться.

Наташка. Я зараз. (Підходить до неї). Чого ви, мамо, журитесь усе? Розважтесь! Ви думаете, мені легко? У самої з думок ніколи не виходить він.

Мотря. Тобі що? Потеряла чоловіка— другого знайшла, а я другого Василя, сина не знайду вже собі.

Наташка. Легко говорити: „другого знайшла”. Мої думки, моє серце там, біля нього...

Мотря. (Важко). Що-ж, дочко, Божа воля! Охо-хо!... Піду до Вівді, може вона пошепче, чи що там щоб заспокоїтись хоч трохи; а ти не гай ся, та вари вечерю, бо знов посваритеся.

Наташка. Зараз поратимусь,— ось тільки хмизу унесу. (Пішла).

Мотря. Охо-хо! прямо усі кісточки розломило. Нехай вже завтра до Вівді піду, або Маринку пошлю

за нею, а тепер полізу на піч, чи не розигріюсь трохи. (Лізе на піч). Ох, мабуть, помирати час вже.— (Ляга). Коли-б видужати,—на прощу, до Київа пішля-б. Оxo-xo! (Позіха). Піч ще тепленька... Позіха). Хороше так... (Павза). „Заспокоїтись треба”, де-ж його взяти — супокою. (Павза). Їм легко говорити. (Павза). Господи, спаси... пом... милуй... (Зтиха).

Я В А 4.

Мотря і Наталка.

Наталка. (Входить). Уже і череду женуть. (Кладе хмиз у піч і розпалює). Невже покійний Василь до самої смерти не дасть нам супокою? Панас звівся прямо! Жахаєть ся усе-чоговь, у ночі балака ніби-б тоз Василем, иноді сонний плаче... Сумний усе, людий цурається.... (Пораеть ся біля горшків та печі). І я, як вже себе не силую, а не можу заспокоїтись. Нехай би вже Панас, звісно душу загубив, а я-ж? я неповинна в тім. (Озирається). Почина смеркатись.... страшно одній в хаті, хоч би Маринка приходила.

Я В А 5.

Tі і Панас (Входить з клунком).

Наталка. Ти... ти вже прийшов? Вечеря ще не готова, оце зараз затопила...

Панас. (Кладе клунок біля дверей). Не до вече-рі мені. (Зітхає). Мати де?

Наталка. Пішли до Вівді. Хвершал з дядьком Климом були тут.

Панас. (Сідає біля столу). Угу. Що-ж хвершал говорив?

Наталка. Не чула. Я на городі була.

Панас. Угу. (Похилив голову на руку. (Важко зітхає)).

Наталка. (Підходить до нього). Годі сумувати, годі, заспокой ся!

Панас. Заспокойш ся, коли місця собі не знайдеш, коли точить тебе отут (бє себе у груди) щось!

Наталка. А ти примусь себе...

Панас. Коли-б сила! (Павза). Не забудь у неділю на часточку подати за упокой Василя.

Наталка. Та ми-ж і так, що неділі поминаємо.

Панас. Поминаємо-ж. (Зразу підняв голову). Коли-б ти знала, як мені тяжко, які муки пекельні терплю я! Тінь його, розумієш, тінь його, так і слідкує за мною, так і стойть у мене перед очима! Де-б я не був, щоб не робив,—він, скрізь він!

Наталка. Ти, певно, думаєш про його? треба викинути з голови, примусити себе забути... рік вже, хвалити Бога минає.

Панас. „Рік”. І цей рік здається за ціле, тяжке, жите! ох, яке тяжке! Легше, Наталю, перенести які завгодно муки тіла, ніж ці муки душі, що терплю я! (Павза). Слухай, скажи мені: ти спокійна, тебе соцість не гризе, не мучить?

Наталка. Еге... так... спокійна.

Панас. Щаслива ти!

Наталка. (Зітха). Иноді і мене сум обгортав, але-ж то певно від того, що ти не спокійний, невеселий, а коли-б ти перестав думати про його, то я зовсім заспокоїла ся-б. Та і чого тобі? Живемо ми при дозволстві, у достатках, свекруха тебе шанує за родного сина...

Панас. Це ще більше додає мені. Я не можу дивитись їй в очі!

Мотра. (Підвела голову. Про себе). Про що це вони?

Панас. На що я на такий гріх пішов? Чого я шукав? Щастя? Де-ж воно, де? Е! правда, що крадене щастє, — не щастє, а пекло!

Мотря. (Тихо). Про яке він крадене щастє?

Наталка. Заспокой ся-ж, заспокой ся.

Панас. Чи я на той час учадів, чи мені розум одняло?

Наталка. Перестань бо!

Панас. Убити чоловіка, убити, за для того, щоб завладіти його жінкою, пожити добро його, а там.. (Зразу скочив і ніби ховається за Наталку). Згинь!.. Згинь, маро! одійди! Не руш!...

Наталка. Господь з тобою! схаменись! Не завдавай і мені страху.

Мотря. (Піднялась і сіла. Тихо). Свят, свят!—
Що воно з ним діється ся?

Панас. (Тремтить і дико озирається). Зник, не ма... зник.

Наталка. Що тобі здало ся?

Панас. (Тремтяче, тихо). Зараз здало ся мені, що я на кладках з Василем... він оце балакав до мене.

Наталка. Та що ти... Лягай, спочинь.

Панас. (Обніма і спокійніш). Знаєш, Наталю, у той мент, як втопив я Василя, мені...

Наталка. Не згадуй!

Мотря. (На печі, тихо). Що я чую! Та невже?
Боже, дай сили!

Панас. Мені так легко, так радісно було, що я покінчив з нелюбом тобі Василем, а згодом такі гризоти, такі муки...

Мотря. (Хутко злізла з печі до долу. Дуже) .—
Як?! Ви?!

Наталка Ішо?!

Панас Га?! (Притулились одно до другого і
стоять нерухою, мов окамнялі)

Мотря. То це ви, душогуби, убили моого Василя,
моого сина?? Ви?! О, прокляті! Чого-ж мовчете? Ду-
мали вкрити свій гріх, своє душогубство? Ні, Милосердний не попустив! (Плачучи). За що, за що ви
згубили його, за що одняли у мене мою надію, мое
сонечко, моого Василя? Що він лихого вчинив вам?
Я вас як добрих, за дітій рідних мала, любила вас!—
Любила душогубів, що вбили мое дитя! (Дуже). Так
ні! Кара вам, кара анахтемським! Піду; піду, розка-
жу людям, нехай карають вас за дявольський вчинок!
Не втечете, не вкриєтесь! Він, Милосердний, не попу-
стить! (Іде до дверей). Я мати свого сина, душу ко-
трого ви загубили, проклинаю вас душогубів! Нехай
над ва ми буде кара людська і Божа! Нехай тінь по-
кійного на хвилину не покидає вас! Нехай вона по
всяк час буде вам докором за ваше злочинство! —
(Задихаючись; дуже). — Будьте ви прокляті Богом
і людьми! Душогуби! Анахтеми!! (Видно, що ноги
у неї підкошують ся, лице кривить ся, мова перестає
бути виразною. — Здавлюючи кулаки). Про-кля-тя-
ва-ам на ці-їм съві--ті... на т... Прок... я...-яті!..
(Хотіла ніби кинутись на них, але впала).

ДІЯ V.

Обстанова першої дії.

ЯВА 1.

Панас, Наталка і Маринка.

(Панас сидить біля столу, похиливши голову на руку; Наталка на другім боці кону, біля вікна, підперла лице рукою; Маринка миє посуду. Котру годину тиша).

Панас. Дядько Клім у старої, кажеш?

Наталка. З хвершалом там.

Панас. Є надія, що одужа?

Наталка. Не знаю.

Панас. Тобі-б то байдуже?

Наталка. Байдужісінько.

Панас. (Сердито позирнув на неї). Пошли за горілкою.

Наталка. Обійдеш ся і без горілки.

Панас. (Дуже). Пошли, кажу!

Наталка. (Іде до мисника, достає порожні фляшку, гроші з кишені і дає Марині). Збігай, Маринко, за горілкою. (Маринка пішла, Наталка сідає на своє місце). Цього ще не хватало, щоб пити почав!

Панас. (Сумно). З радости, бач.

Наталка. З великого розуму.

Панас. Ти розумна!

Наталка. Мені, думаєш, легко? Хиба я не болію душою, але-ж пересилую себе.

Панас. (Гірко усміхається). Болієш душою?—
Ти?! Мм... тварюко! (Павза).

Наталка. (Підходить до нього, ласково). Годї-ж, годї! Заспокой ся, Панаце! Ти-ж таки не баба; замість того, щоб ще мене заспокоїти, і надати сили, ти сам мучиш ся, вигадуєш Бог зна що! Пити почав.

Панас. Треба-ж чим небудь залити душу, коли кров Василієва пече її!

Наталка. Не поможить ся-ж, що ми мучитимось? Зкоїв ся гріх — не вернеш.

Панас. (Зітха). Так, не вернеш...

Наталка. Я сама злякалась, як мати підслухала тоді, а побачила, що у неї язика одняло — заспокойлась.

Панас. А як бува вернеть ся мова до неї?

Наталка. Хай Господь боронить!... Не повинно... Милосердний не захочить нашої погибелі.... Він простив нас.

Панас. Простив? (Гірко). Ні, не простив і, мабуть, не простить... Він кара і без кінця каратиме. Хиба оці муки, муки совісти, душі, не кара? Кара, страшенно кара!... Правда про мій гріх ніхто опріч нас не зна, але-ж, що з того? Мені хиба легше? Я не можу знайти собі місця, я не знаю супокою! Я хо, джу, нужусь съвітом, мов Каїн, проклятий Богом!

Наталка. Скілько говорила: поїдемо у Київ, одправимо панаходи, наймимо молебна Варварі.

Панас. Не в Київ нам дорога, а у пекло! Хиба не однаково де молитись? Хиба я не молюсь? Що неділі, що празника на часточку подаю, поминаю його, по ночах на колінах простоюю, а він усе таки не кида мене, манячить перед очима.

Наталка. Чи воно-ж пристало тобі отако сумувати, жахатись? Ти не дитина, не баба,— у тебе повинна знайтись сила збороти, заглушити коли і є

гіркого що на душі. Ти думаєш мені легко? І я іноді мучусь душею, і у мене покійний з думки не виходить, а про те я борюсь і думки чорні геть жену. Ти мій чоловік, ти повинен і мене заспокоїти, розважити, зуміти заставити забути наш вчинок, а ти що?— баба! Сам киснеш! Я думала, що знайду у тобі міцну вдачу, душу, думала, що ти даси мені те, чого не зміг дати Василь, аж воно,—помилилась! Гидко! Хиба такого можна любити, поважати? Чоловік для жінки повинен бути царем! Його слово для ней — закон! Його слово повинно бути могутнє, страшне, чарівне! Такий чоловік владіє нами, як сам хоче, а такий — ганчірка....

Панас. (Не потураючи). Ще поки з матірю не зкоїлось такого, ніби не так тяжко було. Вона своїм скривленим лицем, своїм страшним упертим на мене поглядом, живе докором мені!... Того погляду зносити не сила моя! Я чую, бачу, як вона говорить мені: „що, душогубе проклятий, занапастив моого сина?” І в цій хвилині мені страшне спада на думку... (Озирається. Шопотом). Порішти з нею.

Наталка. (З жахом). Що ти? Опамятайся!

Панас. Благаю Тебе, Милосердний, заспокой мою душу, допоможи забути мое злочинство, прости мій єдиний гріх! (Ридаючи похиля голову на руки. Павза).

Наталка. Може таки Господь змилується на нас!

Панас. (Дуже і гірко). Так не милуєш, — кара! І до загину каратиме!

Я В А 2.

Ті-ж і Маринка.

Маринка. (Входить з порожною фляшкою). Не дають горілки.

Панас. Чому?

Маринка. Кажуть, маленьким не можна. нехай хто небудь великий прийде.

Панас. (Схопив ся). Тьфу! (Бере шапку). Дай сюди! (Вирвав у Маринки фляшку і подав ся).

Наталка. Постій! (Побігла за ним).

Марина. Обоє якісь навіженні! Невеселі, сердиті, аж страшно! Утечу до матері, єй-же Богу утчу! Не хочу у них жити! (Позирнула у вікно). Ой, лиxo! Телиця на город зайшла! От капостна! (Побігла).

Я В А 3.

Наталка. (Входить). Подав ся! Напеть ся, розпякається ще там—пропала тоді і я! Коли-б певна в тім, що зостанусь не виноватою, то сама-б виявила, що він втопив Василя. (Сіла і замислилась). Остогидло, осточортіло таке жите! Нема тобі просвітлої годиноньки, нема супокою ні на хвилину! Не житя—пекло! Бажала смерти Василевої, думала одружусь з Панасом і буду щаслива... Ось тобі і щастє!... (Дума). Тоді здавалось, ніби я любила Панаса? Певно, тілько здавалось так. (Замислилась). Випадково пада рогач .Одразу). Га?! (Стрепенулась) Съят, съят! Господи, що воно? Га! (Озирається), його голос..... Василів... кличе мене. Зараз... то... то Панас... (Боязно озирається). До тебе?... Зараз. (Іде і зустрічається з Нечипором).

Я В А 4.

Наталка і Нечипір.

Нечипір. Куди ретируєш ся?

Наталка. Васи?... Свят, свят... мені здало ся...

Нечипір. Пушай не здається! Хе-хе-хе... Как наша старушка?

Наталка. Нічого....

Нечипір. Жива, чи помъорла?

Наталка. Еге.

Нечипір. Што „еге”? Помъорла?...

Наталка. Ні.

Нечипір. Так-так і говори, щоб не поднімати ложной тревоги! Да што єто ви з Панасом, как очуміли ходете?

Наталка. Не знаю.

Нечипір. А хто-ж зна? Чи не від того, што стара хворій? Так єсть об чом горювати? (Наталка вийшла непомітно). Нада-ж когда нибудь і помірати, ну а прі єтом необходима і болість. Ти не горюй! От когда я бил под неприятелем, то зо мною раз трафилось... Товариш контузею получил—ногу одорвало, що-ж ти думаєш, розвес... (Замітив, що Наталки нема. Озирається). Тьфу! З ким же я розбалакаю? Де-ж єто вона поділась? Тьфу самошедша! (Дуже нюха, поводючи носом. А-а! Пріятной пах. Атакуєм продоволственней пункт. (Іде до печі, одтуля заслонку, бере рогач і витяга горщик). Хе-хе-хе... попал ся приятель! (Бере ложку і їсть). Пожалуйте у ранець. (Мовчки їсть.) Вот і підкрепил ся. (Бере рогач). На штик і у чейхауз. (Ставить горщик у піч). Фу-у! — (Позіха потягається і гладить себе по грудях). Какое приятство! (Позіха). Пойду, провідаю старушенцю, розкажу їй про Арат-гору Сійонську, розве-

селю старушку. (Іде у кімнату, з котрої, назустріч йому Клим і хвершал ведуть під руки Мотрю).

Я В А 5.

Клим, Хвершал і Мотря.

Нечипір. Постойте, я подможу. (Підвели Мотрю до кроваті і посадили).

Хвершал. Тут краще і повітря більше.

Нечипір. Здрастуй старушка!

Мотря. (Воруше губами).

Клим. Надії, говорете, ніякої нема?

Хвершал. Більш на те зкидається.

Хвершал. Доктор говорить, що ніякі ліки не поможуть. Одно хиба чудо зможе спасті її, а в наші часи чудес не бува.

Клим. От горенько! Хоч би мова до неї вернулась, бо не зрозумієш чого їй треба. Губами воруше, а чого їй-Бог зна.

Хвершал. Нічого не вдієте.

Нечипір. Єто вона просить щоб я розказав што-небудь, хе-хе-хе... Вот я розкажу, кака́ оказія була на войні з солдатиком: завязалась єто у нас з неприятелем перестрілка, потом ударили у штики і закричали: „Ура!!!”

Хвершал. Ну і що-ж?

Нечипір. В єто самое уремя куля поразила салдатика у самое серце! Здавалось би, конець, потому у серце... так ні! Когда сапьори підбірали убитих і подойшли к'єтому солдатику, штоб на носилки взяти його, і только што подняли, а он как гаркнеть: „ра!” Усі перепужались.

Клим. Тъфу на тебе!

Хвершал. Як же це: мертвий?

Нечипір. Ну—да! Он, значить перед кулею вспів тольки крикнуть: „у”, а „ра” застряло у горлі, ну, коли його потревожили, так єто самое „ра” і вискочило.

Хвершал. (Сьміється). Ну, і чудак ви, старичок!

Мотря. (Видно хоче усміхнутись).

Клим. Ну і брехун же ти, служивенький! Коли вже ти брехати перестанеш? Хоч би до ладу брехав, а то.....

Нечипір. Ти зараз „брехать!” Ти-ж под неприятелем не був?

Хвершал. Ну, я і піду.

Клим. Разом підемо, ви мені дасте, що треба. А он де і Наталка! (Підходить до вікна). А іди сюди, Наталко!

Нечипір. Старушка, хоч я тобі розкажу про Арат-гору Сійонську, де Йосип прекрасной син Хфараонов....

Клим. Чули вже, чули, годі!

Хвершал. (Усміхається). Про яку гору?

Нечипір. Арат-гора... За Бендерой стоїть. Там Йосип прекрасной, син Хфараонов, когда був всесвітний потоп....

Хвершал. Ви-ж бачили ту гору?

Нечипір. Как же, видів! Я на самому шпилю був, де корабель Йосипов стоїть... ми з вармією перевлялися...

Клим. Слухайте його—він вам наговорить!

Нечипір. Што ти понімаєш?

Хвершал. Це цікаво. Ви заходьте до мене, розкажете.

Нечипір. Я хоч і зараз. Єто очень антресно. На

єту саму гору птиця не злетить, потому вищче сонця.

Я В А 6. Ті-ж і Наталка.

Клим. Посидь біля старої, доглянь за нею.

Нечипір. Чого ти од мене утікла?

Наталка. По хозяйствству треба було.

Хвершал. Прощайте, тітко! (Пішов з Климом).

Мотря. (Ворушить губами).

Нечипір. Де-ж єто Панас твой?

Наталка. По горілку пішов.

Нечипір. А! нада пойтить помогти, а то не донесеть, казъонка важка. (Пішов.)

Мотря. (Пильно дивить ся на Наталку і хоче сказати, але не зможе).

Наталка. (Сіла. Одвертається від Мотрі). Поглядом ніби ножем тебе ріже! Аж страшно робить ся!

Мотря. (Мичить щось і показує рукою, що хоче пити).

Наталка. (Взяла кухлик, пішла за двері і повернулась з водою. Дає Матрі пить). Швидче-б помирала, або що! (Відходить од неї). Справді, який негарний погляд. Злий, докірливий! (Замислилась і позира на Мотрю. Грають мимично. Павза).

Я В А 7. Ті-ж і Панас.

Панас. (Ще за дверима. Співа). Ой, пє козак, пє, бо в козака гроші є!

Наталка. Хвалить Бога, вернув ся!

Панас. (Входить. Трохи пяний). Є, гроші є! Хоч

не наші, та тепер наші. І хо́зяйство є, і гроши є, усе є! (Підходить до столу, вийма з кишені горілку і становить на стіл. Сів). Наталко, Наталю, іди до мене..... сядь біля мене.

Наталка. (Сіда біля ньго). Ну? Напив ся таки?

Панас. (Обніма її). А ти не сердь ся. Я хочу веселим бути. Наталочко, заспокой мене як небудь, щоб не думати мені... випий і ти...

Наталка. Ще що?

Панас. А я випю, (Підносить фляшку до рота). Ні, не хочу і я! (Позирнув на Мотрю). У!! Заблималя вже! (Раптиво встав і ходить по хаті. Павза. Дай попоїсти! (Сіда).

Наталка. (Кладе на стіл хліб, ніж, сіль, далі бере з припічка горщик, налива кулішу і подає). Йж!

Панас. (Одрізав хліба, взяв ложку кулішу у рота). Тьфу! Помій якіс!

Наталка. Не вередуй! Куліш од обіда зостав ся. Йж що дадено.

Панас. Помій, кажу! (Збива миску з столу, так, що вона розбилась).

Наталка. Чи ти не здурів? Дивись! (Збіра чепець).

Панас. (Ходить по хаті). Хиба не здурієш?

Наталка. Розумний не здуріє!

Панас. Ти і надто розумна!

Наталка. Ач який, посуду бити! Ти її придбав, ти?

Панас. Замовчи краще! (Зупинив ся проти Мотри). А ви, чого на мене визвірились? Чого вам від мене треба? Дізнались, що я втопив Василя — ну мучте, катуйте мене, тільки не дивіть ся так! Ви думаєте, мені легко жити, легко? Ну, я винен, я хар-

циз, душогуб, катюга! Але-ж спітайте хто мене довів до того хто напутав мене на таке злочинство? — (Показує на Наталку). Он, вона, гадюка вона, сатана в жіночім обличчю!.

Наталка. Дивись, втопив моого чоловіка, та ще на мене зверта!

Панас. На тебе звертаю? (Дуже). О, сатано! На що мене чіпляла? На що любощами, чортячими чарами примусила кохати себе? Для чого добивалась зостатись удовою, для чого? га?

Наталка. Що-б я, кохаючи так покійного Василя, та бажала його смерти?!

Панас. Що-ж то я брешу? Брешу, питаю тебе?

Наталка. Брешеш!

Панас. Бреш... (Позирнув на Мотрю). Не дивіть ся! Що хочте робіть зо мною, тілько не дивіть ся так на мене! Не можу я виносити вашого погляду, не можу! Не дивіть ся, бо порішу, або з собою, або з вами! (Не сів, а впав на лаву біля столу, схиливши голову. (Ридаючи). Верніть, верніть мені мій спокій... не хочу я ні хобайства, ні жінки, усе віддам, знов наймитом буду... (На Наталку). У! Проклята!

Наталка. Вбив чоловіка, загубив безвинну душу, та ще на мене вину звернути хоче! Е, ні, харцизяко, тривай! Піду, усьому мирові оповіщу, нехай знають, нехай судять!

Панас. Оповістиш? Іди!

Наталка. І піду!

Панас. (Дуже). Іди-ж!

Наталка. Не покриватиму-ж душогуба.

Панас. Іди, кажу! Чого-ж ти сидиш? Іди, оповійшай, нехай карають! Тілом мучитимусь—душою заспокоююсь!... Іди, та скажи, що ми вдвох втопили йо-

го, що ми обое душогуби! Чуєш?—Обое!

Наталка. Говорити можна, та хто повірить!

Панас. Чого-ж не йдеш?

Наталка. Треба буде і піду. Піду до волости,— скажу, що не хочу жити з душогубом, нехай зараз візьмуть тебе, засудять!

Панас. То іди-ж! Іди од гріха!

Наталка. Не піду! Коли захочу, тоді і піду!

Панас. (Схопив ся, хватаючи ножа. Задихаючись). Підеш!

Мотря. (Дуже заворушилась).

Панас. Підеш до чорта у пекло! За ѿдно караєшся, а і tobі не животіти! (Зхватив її за горло і захопив ножа).

Мотря. (Одразу). Сха... сха... Схаменись! — (Встала з ліжка).

Панас. (Лякано). Га?!

Наталка. Ой! (Зкамяніла).

Мотря. Що, вкрили тяжікій свій гріх?! У! Харцизи, душогуби прокляти!

Панас. (Тремтяче). Так... Га? (Тихо). Василю, пусті. (Дуже). Пусти-бо!

Мотря. { Загубили моого сина, щоб пожити
його добром. (До Наталки): А ти!
Панас. { Він так любив тебе...
Р а Не руш! (Тихо). Василю, я tobі
усе... то вона... бери її, я не хочу.

Мотря. У! Змія! Гадюка!

Панас. Де, де гадюка? (Наталка хутко побігла за двері). Я... мовчіть...

Мотря. Мовчати? Ні—і, зараз до волости.....
Кари вам, душогуби, кари!

Я В А 8.

Ті-ж і Клим.

Клим. (За дверима). Куди ти? Знов колотнеча?

Панас. Мовчіть, я зараз... підкрадусь... (Входить Клим).

Мотря. Климе!

Клим. Мотре! Сестро!

Матря. Вони втопили мого Василя!

Клим. Вони?!?

Панас. Василю, не руш її.—Я сам... сам... (Наближається до ліжка, дуже вдаря ножем у подушку і сам пада на неї).

Мотря. Іди, Климе, до волости...

Я В А 9.

Ті-ж і Маринка.

Маринка. (Голосно). Ой, Боже мій, Боже!....
Ой лятуйте, лятуйте!

Клим. Чого ти?

Панас. (Підводить ся). Не втекла, ха-ха-ха.....

Маринка. Тітка у клиніцю кинулись!

Клим. } Наталка?!

Мотря. } Разом Нат....?!

Панас. (Несамовито). Не руш! Не хочу! (Ніби вириваючись). Пусти! Отуди, на дно! (Ніби штовха). Ха-ха-ха... (Дико). А-а!! (Пада).

ТЕАТРАЛЬНІ.

Американський шляхтич образець в 3 діях	30	"
Безталанна, драма в 5 діях,	35	"
Бондарівна, драма в 4 діях, а 5 відслопах	20	"
Булавицька, комедія в 1 дій		20
Бурлака, драма в 5 діях,	35	
Верховинець, драма в 3. діях	30	"
Вихованець, комедія в 3 діях	25	"
Вихрець, драма в 5. діях.		35
Лай серцю волю, заведе в неволю, драма в 5 діях... 40	40	"
Луногуби, драма в 5 діях,		35
Луногубка, драма в 4 діях	30	"
Жилівка вихрестка, драма в 5 діях	50	"
За Неманъ іду, опера в 4. діях,	20	"
Запорожський віад., комедійно-опера в 3. діях	30	"
Зоря нового життя, комедія в 4 діях	30	"
Катерина, драма в 4 діях,	30	"
Малена, драма в 5 діях	35	"
Манігрула, комедія в 1 дій	15	"
Наймічка, драма в 5 діях	35	"
На старості літ, образ з життя народу в 1. дій,	10	"
Петалка Полтавка, комедійно-опера в 2 діях	20	"
На тихі воді, на які вори, сцен. об'язок в 4 діях .	25	"
Недоліки булавицька в 3 діях	30	"
Ориєя малионки з міщанського життя в 4 діях	35	"
Паша Штукарка, комедія в 3 діях	30	"
Шістма жандівки, драма в 5. діях.	40	"
Шістма за кривду, драма в 5. діях	35	"
Повернув ся із Сибіру, драма в 5. діях	35	"
По ревізії, етюд в 1 дій	20	"
Попільськ у дурні, ком., оперетка в 3 діях,	35	"
Прометей, драматичний уривок		15
Простак, комедія в 1 дій	20	"
Святання на вечерицях, жарт в 1. дій.	10	"
Святання на Гончарівці, опера в 3. діях	35	"
околики, комедія в 4 діях	35	"
Грайк спечений образ в 3 діях	20	"
Свідки, комедія в 1. дій	15	"
Тарає Бульба під Дубном, драма в 4. діях,		35
Герновий вінок, або жертви царизму драма в 4 діях.	50	"
Скрадене внасл., драма в 5 діях	25	"
Смара, драма в 4 діях	50	"
Царинині черевички, комедія в 5. діях		25

Всі замовлення посыайте на адресу:

UKRAINSKA KNYHARNIA
im. T. Shewchenka

168 East 4th Street. New York, N. Y.